

WESTERGEEST, DE SINT MAARTENKERK

Bouwgeschiedenis en exterieur

Het dorp ligt op een pleistocene zandopduiking met de kerk aan de zuidzijde van het dorp.

De kerk van Westergeest, gewijd aan Sint Maarten, vervangt een hoogstwaarschijnlijke tufstenen voorganger en dateert van ongeveer 1150. Tufsteen van deze voorganger is opnieuw gebruikt in de huidige kerk. In de vormen en versieringen greep men terug op de oude versieringstrant van de tufstenen kerken. Het oudste deel is het koor en de rest is in de aangesloten periode gebouwd, ook de halvingebouwde toren. In het schip aanvankelijk rondbogige vensters, eind 13de eeuw spitsbogig gemaakt. De middeleeuwse vorm werd behouden met uitzondering van enkele wijzigingen zoals de vensters in de zuidmuur blijkens posten uit 1841.

De noordmuur schip en koor, heeft twee zones: in de benedenste zes ondiepe rondbogig gesloten spaarnissen met de ingang in de 3de boog. In de bovenste zone twee rechthoekige spaarvelden tussen lisenen, afgesloten door een rondboogfries op kraagsteentjes, geprofileerd met een kraal en een zaagtandlijst en in ieder veld een klein spitsbogig venster. In het muurwerk van het koorgedeelte een groot spaarveld met een liseen aan de oostzijde en een afsluitend boogfries. Op de versnijding in het midden een klein rondbogig venster. Aan de voet van de muur een hagnoscoop, gedekt door een rood zandstenen plaat. In de westzijde van het spaarveld een grote gedichte boog ter plaatse van een vroegere aanbouw, twee sprongen binnen het muurveld.

De zuidmuur, schip en koor, heeft zes rondboognissen vanaf het maaiveld. De spitsbogige vensters zijn de derde staat van rondbogige vensters. Het meest westelijke is tijdens de restauratie, 1955-1957, aangebracht. Er is een versnijding als aan de noordzijde. Een oostelijke liseen en een aanzet tot spaarveld en op de versnijding van het spaarveld een rondbogig venster, met tufsteen omlijst en hoger dan aan de noordzijde. De brede doorgang van de aanbouw ligt één kopse sprong in het muurveld. Twee oostelijke vensters: een laag venster als rechthoekig veld gedicht en een hagnoscoop als rondbogig venster met tufsteen in de rondboog.

De absis, de nisvormige sluiting van het koor als halve cirkel, heeft vijfsmalle spaarvelden, ongeveer twee meter vanaf het maaiveld beginnend, smalle lisenen met basislijst en lijstkapiteel, geprofileerde bakstenen en een afsluitend fries met rondbogen, Rondbogige vensters met kraalprofiel in de sprong.

De toren, vroeger hoger en met zadeldak, is onversneden, met rondbogige ingang en lichtspleet, beneden versierd met spaarnissen, op de westelijke hoek rood zandstenen lijsten, mogelijk dienend als waterslag.

Interieur

Een schot, de pei, verdeelt het gebouw in voorkerk en preekkerk. In de kerk een vlak houten plafond, onder de balken hier en daar uiteinden van gotische sleutelstukken met peerkraalprofiel.

De absis is gedekt door een half koepelgewelf dat tegen een brede flauw spitsbogige absisboog rust. In de westelijke hoeken van de absisboog aanzetten van een graatloos gewelf over de koortravee waarvan in de noordmuur de oplegging goed te zien is. De voormalige doorgang naar de noordelijkeaanbouw is nog zichtbaar; aan de zuidzijde is deze vlak gemaakt ten behoeve van de plaatsing van de preekstoel. In de noordmuur zijn de aanwezige middeleeuwse vensters hersteld. Er is een piscinanis aan de zuidzijde achter de absisboog met een uitgang naar buiten. Een eenvoudige eiken preekstoel met zeszijdig kuip met panelen, een klankbord, achterschot en trap: 19de eeuws. Banken met paneelwerk, grotendeels vernieuwd tijdens de restauratie.

Schilderingen op het absisgewelf, in 1895 ontdekt, overgewit en in 1957 blootgelegd. De schildering is aangebracht in vier zones, een cirkelsegment boven en daaronder drie horizontale stroken. Volgens Hoogewerff in 1936 een volledige passiecyclus: laatste avondmaal boven (dit zou eerder nog het laatste oordeel kunnen zijn), kruisiging rechtsonder, daarnaast kruisafneming. Uitdrijving uit het paradijs of de zondeval is misschien ook afgebeeld. De slechte conditie maakt interpretatie moeilijk. Op het noordelijk muurvlak van het schip vond men een fragment van een schildering (Christoffel met Christuskind?). De absisboog is beschilderd met een okerrood bloemmotief. De kerk behoort tot de eerste groep

witte kerkinterieurs in Noord-Nederland, te dateren in de 15de eeuw; toen is de schildering misschien aangebracht, mogelijk door een Premonstratenzer monnik uit het klooster te Westerbuyren onder Westergeest.

In het koor *zerken* en fragmenten van zerken meest van rood zandsteen met randversiering en geometrische motieven, soms een richel in het midden en imitatiedakvorm. Een blonde zandstenen zerk met palmetten rand en een staande biddende figuur gekleed in een door een midden voor geknoopte gordel gehouden kleed. Boven het hoofd drie figuurtjes, twee engelen die de ziel van de overledene naar de hemel dragen. Een hergebruikte rood zandstenen zerk, in de hoeken wapenschilden met wapens en op het middenveld drie wapenschilden. Het randschrift luidt:

'Ao 1551 novembris sterf de eer..... Syye va Buma Ao 1606 de 21 october sterf de eerbare Anna va Bauma en leggen hier begraven'.

Onder de preekstoel en zerk en een fragment van een zerk.

Orgel

Het orgel is gebouwd door Bakker en Timmenga in 1891 en heeft de volgende dispositie:

Bourdon 16' bas en discant, Prestant 8', Holpijp 8' Melofoon 8'. Viola di Gamba 8'.
Octaaf 4', Fluit 4', Quint 4', Woudfluit 2', Trompet 8' bas en discant,
aangehangen pedaal : Tremulant, Ventiel C-f''' / C-c'

Minze Postma
2008

Literatuur:

- Herma M. Van den Berg, Kollumerland en Nieuw Kruisland, 1989
- Jan Jongepier, Vijf eeuwen Friese orgelbouw, 2004
- Marieke van Zanten, Aldus is opgeschilderd, 1999
- S. Ten Hoeve, G.P. Karstkarel, Regn. Steensma, redactie, Kerken in Friesland, 1985
- (Keppelstokpublicatie nr. 33, november 1986, gaat over 'Eenbeukige dorpskerken met aanbouwen in Friesland')